

**ВИТОКИ ТРАДИЦІЙНОЇ ДУХОВНОСТІ У КОНТЕКСТІ ОСТРОЗЬКОГО КНИЖНИЦТВА:
НЕОПЛАТОНІЗМ ЧИ ХРИСТІЯНСЬКА АПОЛОГЕТИКА?**

Стаття присвячена дослідженню витоків традиційної духовності в контексті острозького книжництва. Дискутується теза про неоплатонічну основу творчості Діонісія Ареопагіта, яка є підґрунтям філософування острозьких традиціоналістів.

Проблема острозького традиціоналізму та звернення до його витоків є однією з найбільш актуальних у проблемному полі сучасної філософської думки.

Усе, що пов'язане з розвитком духовної культури українського народу на зламі XVI-XVII століття, акумулюється у понятті Острозького культурно-освітнього центру. Тут уперше з найбільшою гостротою у жорсткій полеміці зіткнулися два світоглядні орієнтири українства: традиційний та реформаторський. Виникнення цієї полеміки недвозначно коментує Ярослав Стратій. На її думку, на цей час "процеси розкладу елітарної частини українського суспільства зайшли надто далеко й переважна більшість аристократії інтегрувалася у польсько-католицьку державну організацію і відчужилася від українських національних інтересів. Потужний тиск католицької Контрреформації приніс із собою загрозу поглинання української культури західною цивілізацією, загрозу колонізації та поступового зникнення українців як етносу" [1: 90].

Ідея збереження автентичних основ української духовності активно підтримувалася більшою частиною тодішнього суспільства й отримала потужний захист з боку запорозького козацтва. Так, Остріг стає центром боротьби за православну віру і національні інтереси. Острозькі традиціоналісти вбачали подолання культурницької кризи насамперед у збереженні православ'я, що опиралося на могутню русько-візантійську традицію, а також на запозичення тієї системи інокультурних цінностей, яка б могла спрацювати на догоду цій традиції.

Однак тривалий час у свідомості українства продукувалася ідея ренесансного становлення української духовності на основі античного неоплатонізму.

Про те, наскільки популярним є цей підхід, може свідчити хоча б той факт, що у вузівських посібниках з філософії, авторами яких є В. Татаркевич, І. Бичко та ін., християнські ідеї, основу яких складає тринітарна проблематика, висвітлюються як суголосні неоплатонівській тріаді, а відтак християнська філософська думка цього періоду поіменована християнським неоплатонізмом або ареопагітичним неоплатонізмом (І. Бичко). Цей термін знаходить значне поширення у сучасних філософських розвідках, об'єктом дослідження яких є ренесансна філософія України.

Що ж до самих розвідок (Я. Стратій, В. Литвинов, П. Кралюк та ін.), то необхідно звернути увагу на їх особливі акценти, що стосуються, насамперед, проєкції реформаторства на філософське поле України. Саме ця модель ренесансного образу філософії окреслюється виразно і недвозначно: Україна – спадкоємиця європейського гуманізму. І хоча цей факт є незаперечним, однак він також не може бути єдиним для характеристики світоглядних пошуків того часу.

Таким чином, термін християнський неоплатонізм є терміном, вибудованим на засадах раціональної європейської філософії без урахування традиційних позараціональних чинників, які, безперечно, мали вплив на тогочасну філософську думку і знаходилися поза межами тогочасної теоретичної філософії.

Як справедливо зауважує А. Дондюк, "раціоналізм своїм радикальним запереченням традиції зруйнував сакральність самого сприйняття традиції і створив умови для аналізу традиції в цілком іншому контексті" [2:17].

Простежуючи логіку сучасних досліджень, неважко впевнитися, що інтерпретаційне поле ренесансного традиціоналізму звужене до раціоналістичних зіставлень з уже відомими європейськими аналогами. І, власне, як ще один авторитетний аргумент. Йдеться про дослідження термінологічної багатозначності в наявних теоріях знака і символу О. Лосева, який застерігав, що "логічна конструкція як така не повинна претендувати на винятковість, на довершену науковість і остаточну правоту, інакше можна знищити естетику во ім'я чистої логіки" [3: 228].

У нашому випадку йдеться про речі дуже подібні, і підміна понять призводить до зміни ракурсу бачення проблеми. Проте традиція самосутня і самодостатня, і якщо ми ведемо мову про те, що острожани виступили ревними поборниками православ'я, то маємо на увазі не стільки раціональні способи доведення істинності цієї позиції, а ті сакральні інтенції, які й донині є животною силою традиційної духовної платформи. Цими інтенціями пронизані численні тексти, зокрема "О единой ...вере острожского священника Василия" [4: 689].

Варто наголосити на тому, що у текстах острозьких книжників не зустрінемо не лише покликань на неоплатоніків – Плотіна, Ямвліха, Прокла, Порфирія та ін., що, власне, і потверджує відсутність такої домінанти, – уся антична філософія сприймається критично і не виступає в ролі світоглядного дороговказу. Таким дороговказом є святоотцівська філософська думка (твори Василя Великого, Григорія Назіанзіна, Григорія Нисського, Єфрема Сиріна, Іоанна Златоустого), які поділяли філософію на "внутрішню" (священну) і

"зовнішню" (язичницьку). "Нашою", тобто автентичною світоглядній настанові християнства була "внутрішня" філософія, що базувалася на Святому Письмі та Богоодкровенні.

Оскільки головною позицією острозьких традиціоналістів є все-таки захист православної віри, їх можна поза усіляким сумнівом вважати українськими православними апологетами. Тому зрозумілою стає особлива зацікавленість постаттю Діонісія Ареопагіта.

"Внемлите разумно учению священного Діонісія великаго богослова", – закликає Клірик Острозький [4: 679].

Сучасна раціоналістична філософська думка майже як беззастережну істину сприймає постать Діонісія Ареопагіта за несправжню, неістинну, у зв'язку з чим до його імені додають частку Псевдо.

Автори енциклопедичного словника "Християнство", виданого у Москві науковим видавництвом "Большая Российская Энциклопедия" у 1993 році, вважають твори Діонісія Ареопагіта "відголоском неоплатонізму на ґрунті християнства" [5: 482] і стверджують повну залежність його вчення від філософії Прокла.

Такі думки є не поодинокими. Так вважає також А.М. Чанишев. Однак, як стверджують автори уже згаданого нами енциклопедичного видання, ці погляди складаються вперше у протестантських колах, які ревізують і святоотцівську традицію, і її представників. Проблема автентичності авторства "Ареопагітичного корпусу" першим порушив Еразм Ротердамський, автор, відомий своєю саркастичною основою твору "Похвала глупоті". Такий же підхід активно продукується стосовно постаті Діонісія Ареопагіта – бунт проти будь-яких авторитетів мав на меті похитнути довіру до святості.

Проте не оминемо нагадати, що більш як тисячоліття Діонісій Ареопагіт мав неабиякий авторитет у філософських колах. Латинською мовою "Ареопагітики" переклав Іоанн Скот Ериугена і "настільки проникнувся ними, що вони багато в чому визначили його власне вчення і справили могутній вплив на всю середньовічну містику і схоластику" [5: 482]. Енциклопедичні знання Ериугени відзначають його сучасники. В Ериугени не виникло і найменших підозр стосовно відчуження особи автора. Ще у сьомому столітті коментар до текстів Діонісія Ареопагіта склав Максим Сповідник. Його тексти користувалися авторитетом в імператорському середовищі; відомо, що у 827 р. візантійський імператор Михаїл прислав тексти Діонісія Ареопагіта Людовіку Благочестивому як подарунок.

Отже, філософія має справу з непересічним фактом, гідним того, щоб ще і ще раз повернути його обличчям до сучасників, особливо, коли йдеться про витоки національної духовної спадщини. Візьмемо до уваги і те, що філософська думка не може поставати як догматизована, інакше вона була б переведена у простір релігії, де панує віра. Отож, питання про християнський неоплатонізм трансформуємо у вимір: християнство чи неоплатонізм Діонісія Ареопагіта, а через нього і традиційної гілки острозького книжництва. Дозволимо висловити з цього приводу певні міркування.

По-перше, чи міг автор "Ареопагітиків" зректися власного імені. В. Кондзьолька пише, що включення чужих ідей у власний текст входило у творчий метод середньовічних авторів і було невід'ємною і визначальною рисою їх творчості. "За таких обставин кожен ставив собі за мету передати образ істини сучасним і наступним поколінням таким, яким він є у першоджерелі. На цій основі відбувалося максимальне вилучення власного суб'єктивного Я із творчого процесу" [6: 12]. Так з'явилися Псевдо-Аристотель, Псевдо-Плутарх, Псевдо-Платон і Псевдо-Діонісій. Але зважимо на те, що Діонісій Ареопагіт мав церковний сан – був першим афінським єпископом, про що стверджують "Ареопагітики". За церковними правилами, підробка будь-якого тексту вважається гріхом і карається відлученням від церкви.

Припустимо, автор (Псевдо) далекий від церковного життя. Тоді, звісна річ, він мав писати про речі далекі від Божественних одкровень. "Містичне богослів'я" Діонісія Ареопагіта зберегло сутність християнського віровчення. Йому довіряли і Максим Сповідник, й Іоанн Дамаскін та інші богослови, і ця довіра ґрунтувалася не на раціоналістичних доведеннях, а передусім на спільності духовної платформи та духовного бачення.

Отож, ніякого зречення власного імені бути не могло. Кожне вчення, що не узгоджувалося зі Святим Письмом та апостольським переданням, оголошувалося єретичним і підлягало осуду на церковних соборах. У такому разі про канонізацію Діонісія Ареопагіта не було б і мови.

Архімандрит Рафаїл Карелін у праці "Вектори духовності", аналізуючи стан сучасної невизначеності щодо особи Діонісія Ареопагіта називає його науковою інквізицією [7: 179].

Важливо підкреслити язичницький характер неоплатонізму. Прокл, творчість якого вважають джерелом наснаги Діонісія Ареопагіта, цілком дотримується загальної формули неоплатонізму: ЄДИНЕ-УМ-ДУША, водночас розширюючи еманацийний процес буття щодо його примноження, поділу і диференціації на нові іпостасі, що відповідає пантеїстичній моделі світобачення.

Не можна не взяти до уваги й того, що біля основ неоплатонізму стояв відомий своїм зреченням від Христа Аммоній Саккас, засновник александрійської школи неоплатонізму. Активно відстоював ідеї неоплатонізму представник сирійської школи Юліан Відступник, який, ставши імператором, посилив гоніння на християн.

Фактично неоплатонізм у духовному зрізі виступає репрезентантом язичницької духовної платформи і безперечним антиподом християнства. М.Е. Поснов, досліджуючи історію християнської церкви на етапі її становлення, говорить про те, що боротьба між язичництвом і християнством була "не на життя, а на смерть" [8: 277]. Дослідник відзначає існування двох течій у неоплатонізмі: першу течію становили абсолютно ворожі до християнства філософи. До них належить, насамперед, Прокл, окрім риторів Лівонія та Тімерія та істориків Євнупія і Зосими. Друга течія займалася пошуком правильної "середини" і стиранням відмінностей між язичницьким та християнським ученням. Сюди належали Прокопій Кесарійський, Аммоніон Марцеллін, Халкід

та ін. Проте цей компроміс мав декларативний характер. Він створював ілюзію примиреності, насправді ж мав на меті довести переваги неоплатонізму як універсального світогляду.

У цьому вимірі поняття християнський неоплатонізм стверджує реанімацію язичництва, виступаючи його модернізованою формою.

Діонісій Ареопагіт, називаючи себе учнем апостолів Петра та Іоанна, не міг не пам'ятати Христового вчення про те, що "нове вино" треба наливати у "міхи нові", інакше і вино витече, і міхи продірявляться. Звернемо увагу і на те, що автор "Містичного Богослів'я" не стояв на раціоналістичній платформі, його знання неземного, раціоналістичного плану, вони позаземні і мають глибокий сакральний трансцендентний сенс. А неоплатонізм розробляє чисто раціоналістичну модель світобудови. Усі складники тріади виконують властиву їм функцію, регламентовану безперервністю еманційних процесів. Сходження Єдиного через інші елементи тріади, підпорядковані йому, вічна співпричетність до творення світу і незмінна присутність у ньому – це картина язичницького іманентизму, де Єдине як бог є невід'ємним атрибутом реальності.

Проте навіть якщо прийняти логіку суджень захисників існування так званого християнського неоплатонізму, неважко знайти у вже відомому ланцюгу доведень ті аргументи, які є не те щоб слабкими, а просто безпорадними у плані наукових експлікативних можливостей.

Звернемося до вже згаданого авторитетного джерела – енциклопедичного словника "Християнство", автори якого висувають низку міркувань, на підставі яких роблять висновки про неможливість виникнення "Ареопагітик" в апостольські часи.

Отож, міркування перше: твори апостолів і взагалі будь-які твори цього періоду відзначаються невибагливістю форми, відсутністю будь-яких впливів і чисто біблійним характером змісту.

На нашу думку, така однозначність не може бути виправданою, адже християнська філософія, що формувалася у надрах язичницької, постала не як продовження, а як заперечення останньої. Це була філософія Слова, що зросла зі Святого Письма. Боже Слово стало плоттю, воно змінило світ. У Слові збережені всі колізії і таємниці світу. Істина, втілена у Слові, пізнавалася через саме Слово, тоді як антична філософія зверталася до досвіду Всесвіту, людського життя, до космосу, вбачаючи у ньому найзмістовніше втілення буття.

Для християнської свідомості абсолютним буттям є Бог, який становить джерело всього існуючого. Отож, найбільшою реальністю володіє Слово Боже. Антична думка тлумачила космос, середньовічна – Святе Письмо, звідки народжується християнська екзегетика.

Окрім Діонісія Ареопагіта, філософській думці Середньовіччя близькою є ще одна постать – Філона Александрійського (25р. до Р. Х. – 40 р. н.е.), який також жив на зламі двох епох і наголошував на тому, що грецька філософія і біблійна мудрість мають одне джерело – Божий розум, Логос. Думка еллінів – це людське відтворення Слова, Біблія – його безпосередня явленість. Осягнення Бога – екстаз, надрозумне споглядання. Логос Філон трактує як царство ідей, що дорівнює Божим думкам і вважає людський розум відображенням Божого Логосу.

Тогочасна християнська апологетика ставить питання про правомірність використання здобутків античної філософії для тлумачення християнської істини. Наприклад, Іустин Філософ вважає грецьку філософію мудрістю, але значно нижчого рівня, порівняно з християнською. Таку ж позицію займають Таціан, Афінагор, Теофіл, Мінущій Фелікс та ін.

Таким чином, звернення до античної спадщини стимулювало не стільки діалог, скільки полеміку з античною системою цінностей та орієнтирів.

Твори апологетів відзначаються рафінованістю думки, вмінням вступати у полеміку, знаходячи гідні аргументи на захист власної позиції, обізнаністю і філософським світоглядом.

Міркування друге: цілком завершена тріадична термінологія вказує на час після 362 р. Слово іпостась тут уживається у плані індивідуальності і протиставляється усій сукупності загальних або родових властивостей.

Наголосимо на тому, що проблему тріади вирішували не лише неоплатоніки. Задовго до них цю проблему порушили піфагорійці і платоніки, у яких число три було священним. В індуїзмі існувала універсальна тріада – тримурті, що являла собою три персоніфіковані модальності абсолюту.

У християнській філософській думці поняття триєдності розглядається співвідносно до людського існування.

У людському бутті розрізняються три полюси: дух, душа, тіло. Цей трихотомічний погляд на людину, характерний для християнської антропології, започаткований ще апостолом Павлом (1 Кор. 15.50), учнем якого, за свідченням Євангелія (Діян. 17.34), був Діонісій Ареопагіт "суддя афінського ареопагу, який був навернений до християнства ап. Павлом і став, за свідченням церковного історика Євсевія, першим єпископом Афін." [9: 94]. Маючи класичну філософську освіту і високе становище у суспільстві, Діонісій Ареопагіт, поза всяким сумнівом, використовував свій дар для служіння Істині. У творчості Діонісія Ареопагіта експліковано не лише вимір сакрального, а й вимір людського. Діонісій уперше у філософській думці ставить людину обличчям до свого Творця. Він не поділяє дуалістичного вчення Платоніків, які протиставляли душу і тіло, а захищає християнський погляд на людину: людина створена як єдність душі і тіла, будучи творінням Божим, підпорядкована духу Божому.

Протоієрей Іоанн Мейєндорф пише про те, що заслуга автора "Ареопагітиків" полягає в тому, що він "раз і назавжди вийшов за межі платонічних поглядів" [10: 342].

У системі Богопізнання шлях до Бога, за Діонісієм Ареопагітом, складається з двох ступенів – очищення, або катарсису, і "виходу із себе", або екстазу. Неоплатоніки обмежувалися катарсисом, для Діонісія Ареопагіта другий ступінь є необхідним: душа "виходить із себе" для зустрічі з Богом. Цей "вихід" – постійне і безкінечне наближення до Бога, буття якого невичерпне.

У праці "Про церковну ієрархію" Діонісій Ареопагіт підкреслює мету ієрархічної будови світу, яка полягає у можливості уподібнення творіння Богу, своєрідного "Богонаслідування". Динамічний рух творіння до Бога і передає слово ієрархія. "Якщо хтось промовляє слово ієрарх, він говорить про обожнену і божественну людину, яка оволоділа всім Священним знанням" (Дионисий Ареопагит. О небесной иерархии; 1.3) Діонісій Ареопагіт, звеличуючи таким чином людину, робить акцент на її духовному началі.

Необхідно вказати на ще один, – а у плані висвітлення сутності філософських пошуків Діонісія Ареопагіта, найбільш вагомий аргумент, яким постійно оперує автор: Бог у Діонісія Ареопагіта завжди залишається невичерпною повнотою, а в неоплатоніків ця повнота вичерпується в міру сходження на нижчий онтологічний ступінь.

Християнська філософська думка, репрезентована творіннями Діонісія Ареопагіта, постійно і неухильно постулює думку про те, що акт творіння – це нічим не обумовлене Божественне діяння, а не як дещо необхідне. Бог творить світ за власною волею, свідомо. У неоплатоніків Єдине не діє свідомо, не прагне, не планує, не вибирає, не відчуває турботи про створене. Наприклад, у Плотіна Божественна діяльність – це непередбачуваний, спонтанний процес.

І врешті, поняття іпостасі у неоплатоніків і християнстві мають цілком відмінне змістовне наповнення. Неоплатонізм розрізняє три іпостасі – ум, душу і матерію. Іпостасі є не чим іншим, як формами або виявами буття які еманують з абсолюту. Проте, на відміну від абсолюту (Єдиного), вони щораз менш досконалі і мають у собі менше єдності. Духовний світ ума є світом ідеальним, другою іпостассю є психічний світ, що існує як єдина душа світу, в якій містяться індивідуальні душі. Світ душ є еманациєю ідеального світу. Кінець еманацийного процесу знаменує третя іпостась – матерія. У ній вичерпується досконалість і творча сила.

У християнстві під словом іпостась розуміють персону, особу. Монізм християнського світовідчуття виражений як єдність (у розумінні єдності, нерозчленованості трьох ликів Бога: Бога – Отця, Бога – Сина і Бога – Духа Святого). Ці іпостасі – рівновеликі та рівнозначимі.)

Доречним у плані зіставлення християнської моделі теоцентризму та концепції абсолюту в неоплатоніків є висновок В. Татаркевича про те, що "неоплатонізм творив нову еманацийну форму пантеїзму" [11: 208], яка суголосна язичницькому світопереживанню і постає світоглядною антитезою християнства.

Беззаперечним в історико-філософській думці є твердження про еkleктизм елліністичної філософії, однією з гілок якої був неоплатонізм. Античний еkleктизм, прагнучи оновити язичницьку філософію античності, асимілює в тому числі й ідеї християнства. Чого вартий той факт, що засновником неоплатонізму є Аммоній Саккас, у минулому – християнський Богослов і катехизатор, який не міг не використати набутого досвіду для своїх майбутніх праць.

Слушним є зауваження Р.Кареліна про те, що "сам неоплатонізм, як світогляд, не виходить за межі класичного платонізму. У ньому лише дещо пом'якшено платонічний дуалізм духа і матерії. Немає ні однієї ідеї у платоніків, яка б у тому чи іншому вигляді не мала місця у платоніків і піфагорійців, а філософська розробка неоплатонізму відбувалася **під впливом християнства**" [виділ. – С.Г] [7: 190] Цілком логічно припустити, що не Діонісій Ареопагіт скористався текстами Прокла Діадоха, а саме останній використав "Ареопагітики" як джерело власної філософської насаги.

Зважаючи на гостроту боротьби християнської та язичницької світоглядних платформ, у якій у часи правління Діоклетіана, Юліана Відступника політичну перемогу отримувало язичництво, можна зрозуміти, чому ім'я Діонісія Ареопагіта "загубилося" в історичному плині, а швидше свідомо було вилучено з тодішнього наукового обігу. Приклад такого способу усунення конкурентів у науці відомий, як і відомі випадки наукового плагіату, тим паче, у контексті досліджуваного явища здається абсолютно зрозумілим, чому у Прокла Діадоха та Діонісія Ареопагіта багато не лише спільногоу текстах, а навіть ідентичного. Людина церковного сану та святості, Діонісій не міг "позичати" чужого, бо це порушення християнської заповіді "не укради".

"Чому сьогодні не можна припустити, що язичницькі філософи перших століть нашої ери щось запозичили у християн?", – запитує архімандрит Рафаїл Карелін [7: 189] і звертається до того факту, що Юліан Відступник провів реформу правління жерців за зразком ненависної йому християнської церкви.

І, врешті, ще один сумнів стосовно авторства "Містичного Богослів'я": жоден церковний автор до початку VI ст. не згадує про існування "Ареопагітик" [5: 481]. Однак ми знаємо, що під час організованого гоніння на християн назавжди зникло більшість пам'яток давньохристиянської літератури. Та це не доказує того, що вони взагалі не існували.

І, насамкінець, чи не найсуттєвіша відмінність неоплатонізму і християнства полягає в тому, що неоплатонізм трактує Логос як божественний розум. У Діонісія Ареопагіта зовнішнє слово наближене до внутрішнього Логосу і є баченням (**провидінням**), а не розмислом.

Власне, ці міркування мають глибокий стосунок до розуміння тих провідних принципів, на яких заснована філософська думка острозького книжництва.

Острозькі православні традиціоналісти-полемісти орієнтовані на містичний досвід християнства і, передусім, на "Містичне богослів'я" Діонісія Ареопагіта, а не на неоплатонізм Псевдо-Діонісія, а також на біблійні та візантійські джерела, які за своєю суттю відмінні від неоплатонічних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (XVI – поч. XVII ст.). – К.: Наукова думка, 1990. – 384 с.
2. Дондюк А.М. Традиція як спосіб людського буття: Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук. – К., 2004. – С. 17.
3. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф. – М.: Изд-во Московского университета, 1982. – 480 с.
4. О единой вере // Острожского священника Василия 1588 года. Памятники полемической литературы в Западной Руси. Книга вторая. – Петербург: Русская историческая библиотека издаваемая археографическою комиссією. Томъ седьмой. 1882. – 938 с.
5. Христианство: Энциклопедический словарь: – М: Большая российская энциклопедия, 1993. – Т.1. – 863 с.
6. Кондзьолка В.В. Історія Середньовічної філософії. – Львів: Світ, 2001. – 320 с.
7. Архимандрит Рафаил (Карелин) // Векторы духовности.- Сергиев Посад: Лествица, 1999. – 416 с.
8. Поснов М.Е. История христианской церкви (до разделения церквей 1054 г.). – Брюссель: Жизнь с Богом, 1964. – 611 с.
9. Релігієзнавчий словник // За редакцією професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
10. Мейендорф И. Введение в святоотеческое богословие. – Клин: Фонд "Христианская жизнь", 2001. – 448 с.
11. Татаркевич В. Історія філософії. – Львів: Свічадо, 1997. – Т.1.– 454 с.
12. Дионисий Ареопагит. Сочинения. Максим Исповедник. Сочинения. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2003. – 864 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2005 р.

Гуменюк С.Н. Истоки традиционной духовности в контексте острожского книгоиздательства: неоплатонизм или христианская апологетика?

Статья посвящена исследованию истоков традиционной духовности в контексте острожского книгоиздательства. Дискутируется тезис о неоплатонической основе творчества Дионисия Ареопагита, которая является базой философствования острожских традиционалистов.

Gumenyk S.M. The Sources of Traditional Spirituality in the Context of Ostrog Booklearning: Neoplatonism or Christian Apologetics?

The article is devoted to the research of sources of traditional spirituality in the context Ostrog book-learning. The theses about neoplatonik basis of Dionisy Areopagit's creativity is being disputed ideas of philosophical ideas of Ostrog theaditionalis..